

korlatban így mutatkozik meg a fajelmélet arculata. — Lényegében ez az egész faji misztikum csupán egyik uralkodó eleme annak az egyetemes regressziónak, amely ma Németországban végbemegy. (Lásd A fasizmus értelme c. cikkemet a Korunk 1933 novemberi számában.) Imperializmus kifelé, zsidóüldözés befelé; ez a német fajelmélet igazi lényege. Maga a fajelmélet regressziv-kiagyalás, mivel a fajok állandó jellegének tana rég meghaladott, a fajok keveredettsége történelmi tény, s nem a faji elzárkózás, hanem a kereszteződés a fejlődés iránya.

K I S K Ú N H A L O M

Írta: NAGY LAJOS (Budapest)

Alább közölt kivételes erejű írás részlet Nagy Lajos Kiskunhalom című most megjelent könyvéből. (Pantheon kiadás, Budapest.) A könyvet áprilisi számában ugyan már ismertette a Korunk, jelentőségénél fogva azonban még így is felakarja hívni rá a figyelmet. (Szerk.)

Weisz Arthur befogat a kocsisal, hogy kihajtasson Bántelekre s megnézze a cséplést. Nagybajuszú ember a kocsis, Gyomoszlai Péter, még libériája is van, bár kopott és foltos; libériájában, magastetejű pántlikás kalapjával olyan, mint amilyen kocsisok régen te szolgabirákat s más hivatalos uraságokat hordoztak négylovas, cifraszerszamos hintókon. Különb Gyomoszlai Péter csak félig kocsis, mert egyben háziessel is, ő munkálja a Weiszék kétholdas falubeli kertjét is, de meggondozza a teheneket, rendben tartja az épületeket, tapaszt, meszel, tataroz, fákat nyes, tűzifát vág, söpri az udvart, Weiszné még a boltba is elküldi, ha a cselédlány mással foglalatoskodik... Kis sárga homokfutóval indulnak Bántelekre. A bacsói uccán elhagyják a falut, jobbra kanyarodnak, arnafelé visz el az út az öreg szőlők, vagyis az „Öreghög” alatt, Péter peckesen ül a bakon, mögötte Weisz ur olyan szinte számszerű keltő figura, mintha Péter üres kocsival indult volna el hazulról s útközben valami Bacsó felé igyekvő vándort vett volna fel a hátsó ülésre. Az már szinte mellékes, hogy ilyesmi különben meg nem történhetne, mert Péter makkegészséges, erős, kemény ember, tőle ott dögölhetne meg valaki az árok partján, ő bizony fel nem venné.

Weisz urnak tompa, kifejezéstelen a tekintete; bajusza és haja már ősz, ruhája kopottabb, mint a Péter libériája, de még piszkos is. Weisz ur egyszerű, sőt puritán. Senki nem látná meg rajta, hogy földesur, de viszont azt sem, hogy már jóval túl jár a hatvanon, ez a kettő különben, már mint a csendes igénytelenség meg a fiatalosság, valamiképpen össze is függ talán... Utjuk a temető mellett visz el, bár ez nem nevezetes, mert Kiskunhalmon csaknem minden út mentén látható egy temető. Mondjuk például, hogy a Kosuth-uccáról befordulunk a Széchenyi-uccába s úgy igyekszünk a Duna felé: Wiegand terménykereskedő háza és telepe után elérjük a zsidó templomot, azután következik a zsidó temető. Mindössze mástól holdnyi terület, nem nagy számlás, de annál sűrűbben van megrakva szürke, fehér és fekete márványemlékekkel, melyek csillognak a napfényben s aranybetűs felirataik messzire hirdetik, hogy például: „Dr. Schwartz Gyula, élt 62 évet...”

De máshol, a Duna-ucca végében, megint csak temető. Bozóttal sűrűn benőtt kis terület, korhadó sülyedt fejfákkal, régi temető, vagy

ötven esztendő óta nem használják, szintje alatt régi csontok porladoznak, bozótjaiba a környékbeliek egy döglött macskát vagy más állati hullát hajítanak be... Amerre Weisz úr most elhajat, három temető is következik egymás után. Először, közvetlenül a falu tövében, látható a katolikus új temető. Itt a síron fából és kőből készült kereszttek vegyesen diszlenek. Tehát fából is, nem úgy mint a zsidó temetőben, ahol csaknem minden emlék kőből való. A társadalmi rang, vagy rangnélküliség a síron túl is elkíséri a néhaiakat. Kis puhafalécekből készült kereszt szégyenlősen nyöszörgi az alatta pihenőről, hogy az csupán egyszerű szellér volt; diszes kőalkotmány, belevésett életrajzi adatokkal, vasrács-kerítéssel övezve, úgy ékeskedik, mint kastély az élők világában... A temető közepén pirostetejű kápolna kis harangfal. Egy gazdag ember építtette, aki ha meg is halt, halálos betegségben, csak úgy, mint a közelében nyugvó Köpecz Zsuzsánna, vagy Bócz Márton, nyilván mégis megkönnyítette élete végét, gyötrelmes betegségét, amikor elgondolta, hogy teteme fölött majd csinos épület emelkedik, magasan a többi sírok és virágágyas emlékek fölé, messziről is láthatóan, soka, talán egy évszázadon át, vagy még azon is túl, ez lesz a Petheő István síremléke, látják majd az utódok, nézik és megkérdezik: Ki volt az a Petheő István?

A katolikus temetőn túl, még egy pernyi utat sem tesz meg a homokfutó, már ott az evangélikus új temető. Sőt innen nem messzire, az utólj balra, már látható a régi, a malomeri. Lám, akik életükben valahogy elkeveredtek, egy földön dolgoztak, egy kocsmában ittak, most így szépen elkülönültek. Zsidó temető, katolikus temető, evangélikus temető, református temető. Bár az élők is valahogy így, így is, húzódnak egymáshoz meg távolódnak egymástól: a reformátusok a Földvár-uccán, az evangélikusok a Kossuth-uccán, a katolikusok meg a Deák Ferenc-ucca táján laknak — amerre a templomuk is van; — a zsidók minden rendszer nélkül, de inkább a falu közepén telepedtek meg.

Az evangélikus új temető dombon van, ott az Öreghegy nevű homokbuckasor kezdete, ez a falu, illetve határ legmagasabb pontja. Sűrű akácok borítja, az akácok törzse vékony és magasra nőtt, ahol ritkás a koronájuk, ott egy-egy szarkafészkek feketés gömbje ütközik ki a lombok közül. Itt is kőemlékek s fejfák vegyesen és vasráccsal körülkerített sírok. Aranybetűs feliratok a köveken, vésett, vagy otrombán karcolt betűk a fejfákon; a hantokon virág és örökzöld, enyhereményű tiltakozásul a rothadás és az elmulás ellen, itt-ott egész kis virágágyak. Lám, ez a falu legdiszesebb, legrendesebben ápoltt része. „Itt nyugszik Rajos Gyula, Élt 73 évet, Meghalt 1932.” A felirat fölött a kőbe vésett szomorúfűz, stilizált koronával. „Itt nyugszik az Urban Klenár Sándor, Élt 72 évet, Meghalt 1908 jun. és neje Práczki Zsuzsánna, Élt 72 évet, Meghalt 1910 jan. 30. Ezen sírkövet állíttatta bánatos leányuk, Béke hamvaikra...” Nyugszanak, azaz már nem acsarkodnak egymásra, nem civakodnak, nem kívánják egymás betegségét s halálát. A szeretett férj és a szeretett hitves. A forrón szeretett és hű neje. A „hű” mindig csak az elhunyt férj nejének dukáló ékesítő jelző, az elhunyt nő férjének soha. „Itt nyugszik Istenben boldogult Acs János, Élt 73 évet, Megh. 1929 apr. 13. Béke lengjen porai felett. Ide várja hű nejét.” Várja. Bizony, ez nem szép tőle. Hiszen valósággal sürgeti az asszonyt, aki még most is él, elhagyottan és szomorúan, de békében, csak most igazi békében, a Sövényközben, ott a Zlinszki András háza mögött... És oda várja hű nejét egy másik halott férfi is, „kivel boldog házasságban töltött 51

évet, Roszik Reginát, Élt — évet, Megh. — “Üres a hely a számoknak. Vajjon mit gondol özvegy Kopa Pálné született Roszik Regina, amikor ellátogat a sírhoz s ott látja a díszes kövön felírva mult időben az ígét: élt. És a másikat: meghalt. Mintha a kőfaragó keze már tartaná a vésőt s türelmetlenül várná, hogy a számokat beírassa... A szegények fejfájának némelyikén nincs felírás, másikon volt, de lekopott. Olyan lehet így, ócska, félredőlt, írástalan fejfával feküdni, mint amikor az ember vasárnap a Piactéren, az ünnepiruhás többiek közt rongyosan, szakadt cipőben ténferog. Valósággal szegény.

A sírok közt egy öregasszony támoilog. Özvegy Kis Gáborné. Meglátogatta Kis Gábor sírját. Ráborult a fejére és könnyezett. És elpanaszolta, hogy a Ferenc, a drágalátos fia, meg a menyé, meg a Bözsi, az a puffancs... Rétest ettek, de őt még csak meg sem kínálták. Jobb lenne már a malomerit temetőben. Bár ez a kívánság merő anakronizmus az öregasszonytól. A malomerében a régi temető fekszik, oda már harminc esztendeje nem temetnek. Itt fekszik az új temetőben Kis Gábor is, itt fog feküdni ő is. Hogy mégis a malomerit emlegeti, az csak azért lehet, mert már régesrégén, már harminc esztendővel ezelőtt megsokalhatta a földi életet.

Weisz úr mozdulatlanul ül a kocsiban és maga elé bámul. Néz, de látni semmit sem lát. A temetőkről tudja, hogy vannak, hogy hol vannak, de észre sem veszi őket. Péterhez az egész úton, egészen a tanyáig, egy szót sem szól. A kocsi sebesen halad ott, ahol jobb az út, a homokos helyeken lassítanak a lovak. Péter törődik a lovakkal, ostorával el-elveri nyakukról, hátukról a legyeket. Tíz-tizenötperces az út indulástól az Öregszőlő legmesszebb eső széléig. Az Öregszőlőben persze búza, kukorica, répa terem, szőlő már csaknem semmi. A régi szőlők kipusztultak, talajukat felszántották gabona alá. Régen az út mentén, szegélyezve az Öregszőlőt, hatalmas akácok, derekas fehérnyárfák virultak, itt-ott egy-két égbenyuló jegenye is, de a fák ma már nincsenek meg, vagy kipusztultak, vagy kivágták őket s helyükbe újakat nem ültettek. Az Öregszőlő végén kis buckára fut fel az út szalagja, nyikorog rajta fölfelé a kocsis, a bucka tetejéről elszálló tekintet elé tárul Bántelek képe. Itt már érzel a Weisz Arthur szeme, mert hogy Bántelek az övé. Kár, hogy ma már a kilátás sem olyan szép, mint régen volt, mert ő, agrárválság és agráröllő, a birtok alig jövedelmez valamit, alacsonyok a terményárak, drága a gép, a szerszám, nagy a birtokra bekebelezett bank-kölcsön, magas a kamat s annak minden járuléka, legalább nyolc százalék.

Szélesened az idő, a nyolclelőrs cséplőgép bugása egész a buckáig elhallatszik. Az országutról most fordul be két szekér, üresen érkeznek a tanyaára, miután rakományukat leadták a falubeli magtárba. Lassan lépnek, cammognak az ökrök. De Weisz ur homokfutója vigan gördül, errefelé már fekete a föld, kemény az út, legfőljebb ha egy-egy kátyuban akkorát zökken a jármű, hogy majd kiröpíti magából terhét, Weisz urat... Amikor megállnak a tanyaépületek közt, a kutyák éktelenül ugatnak s egyszerre négy gyerek szalad Weisz úr felé s éneklő kezitesókolommal köszöntik. Szervuszatok — mondja Weisz úr, ahogy leszáll a kocsiról, s megsimogatja az egyik gyerek fejét. Majd a zsebébe nyul, hogy kétfilléreseket osszon szét köztük. Azután körülsétál, benéz az istállóba, az üres akolba, még a cselédek disznóoljába is, szemlét tart az ekéken — elég rozogák, — a hengeren, a fogasokon, hiszen nemsokára kezdődik az őszi szántás. Csak e szemle után indul a cséplők felé. Gyalog megy, de int a kocsisnak s az lassan hajt utánna.

A tanyától vagy kétszáz lépésnyire áll a búzaasztag, mellette bűg, zatkol a gép. Odasétál, köszönetnek neki mindenfelől, a gépéssel kezét fog. Rossz már a szij, — panaszolja a gépész. Ma megint elszakadt, negyedórán állt a cséplés, amíg megjavították. Weisz úr dühös, haragszik a gépészre, mint hadvezérek a rossz hír hozójára. De nem szól, megy tovább, megnézi a szemet, amint ömlik a gépből bele a zsákokba. Ez a fő, a szem. Bele is markol egyszer-kétszer a búzába, tapintja, morzsolja, méri, szűri az ujjai közt. Nyüzsögnek a gép körül, a gépen, az asztagon, a kazalon, a rosta körül: az emberek, férfiak és leányok, a gép rázkódik, minden porcikája reszket, olajos tengelyű kerekei sebesen forognak, bűgása valami hullámszó, zuhogó hang. Mikor a fél kévét beléje ereszi az etetőt, lassul a bűgás üteme, mélyül a hang, amikor az adag lecsuszott, újra gyorsabban, nyugtalanabban, éhesen bűg, bög a masina... Weisz úr elfordul, a mázsálónál már ott áll a Mándli Sándor szekere, rakják rá a teli zsákokat.

— Hallja Mándli — szól Weisz úr, — mit csinálnak maguk? Csak most érkeztek meg, pedig már legalább másfél órája, hogy a faluból elindultak.

— Jöttünk mink, kérem tekintetes úr, egyenesen.

És Mándli Sándor nem csodálkozik a kérdésen. Eszébe sem jut, hogy fölmérje az időt, mert akkor azt is mondhatná, nincs még egy órája sem, hogy elindultak.

— Ugy másznak maguk, mint a tetűk. Közéjük kell vágni azoknak az ökröknek! Vagy talán megállnak valahol inni?

— Jöttünk mink, kérem — ismétli Mándli Sándor, de még hozzáfeszi — nem aautomobil ez, hanem igásszekér.

— Ne pofázzon! — kiált rá Weisz úr s arca egyszerre kitüzesedik a haragtól.

Mándli azonban nem hallgat el:

— Nem pofázok én, csak azt mondom, hogy jöttünk mink egyenesen, nem álltunk meg sehol.

Weisz úr fiatalos fürgeséggel ugrik Mándli elé s testével, hangjával, indulatával akarja fejteni a szót.

— Ne pofázzon, ha mondom, az istenit magának!

Mándli elhallgat. De ég benne a szégyen. Gyomoszlai Péter indítja a lovakat s közelebb áll a kocsival, néz és fülel.

— Szájas disznó! — méltatlankodik tovább Weisz úr.

Mély csend. Mindenki hallgat, végzik tovább a munkájukat. Egyszer csak, két-három perccel később nem tudni hogyan, miért, talán mert a Csákó a farkával meglegyintette Mándlit, vagy mert mozdult, húzott egyet a szekéren, Mándli Sándor éktelenül felordít:

— Hó-ó-ó, te, a gazdád istenit! — s teljes erővel hasbarúgja a Csákót.

Weisz úr haragja újra fellobban, rekedt kiabálásban tör ki.

— Hallja maga vén pusztai betyár, viselkedjen tisztességesen és ne bántsa azt a jószágot, mert...

Itt egy kicsit elakad, mintha habozna, hogy mit igérjen a vén betyárnak, de ígéret helyett — ilyesmi talán még sohasem esett meg vele — hirtelen lendülettel úgy pofonvágja Mándli Sándort, hogy annak eltorzul a képe s orrát száját takony és nyál nedvezi.

Mándli Sándor csak áll, szájához kapja a kezét, csak csodálkozik, majd hirtelen rohan a járomhoz, kirántja belőle a vasjáromszöveget s azt magasra emelve szalad neki Weisznak. De Péter már leugrott a kocsiról, Mándli mögé került s elkapja a karját. Egy csavarintással kiveszi Mándli kezéből a járomszöveget, elhajtja s kézzel-lábbal elkezd

Mándlit ütni, rúgni, ökölrel a fejébe, eszirmaorral a sipesontjába, hogy Mándli csak úgy kapálódzik, bukdácsol a levegőbe, elesik, de Péter még akkor is rugdalja, alig tudják az emberek megfékezni s odébb vonszolni. Mándli orrából csurog a vér, Péter káromkodik, kitépi magát a többiek kezéből, megegyeszer belerug Mándliba, Weisz úr valósággal könyörög Péternek:

— Ne bánts máz az istenért, Péter! Ne bánts máz, hisz agyonvered.

HÁBORÚ ÉS PACIFIZMUS

Irta: KOVÁCS KAROLY (Pozsony)

A világ békéje, amelyet az első világháború lezárulása óta annyiszor zavartak már meg különböző frontokon lezajló kisebb-nagyobb hadműveletek, ismét komolyan veszélyeztetve van. Az emberi kultúra másodjában is egy általános katasztrófa felé siet. Sokan ezt egészen a legutolsó hónapokig nem akarták észrevenni, Bizakodva tekintettek a Népszövetség felé, amely pedig annyiszor leplezte le valódi jellegét, és amely legutóbb is, a mandzsuriai kérdésben, szemelláthatóan bizonyította be teljes tehetetlenségét. Nagyon sokan hitték a fegyverzési konferenciák beszédeinek komolyságában is. Henderson legutóbbi nyilatkozatai után azonban mindenki előtt teljes mélységében tárult fel a leszerelési konferenciák teljes és végleges csődje. Ezek a nyilatkozatok, amelyeket a most folyó ülésezés görcsös és tehetetlen kapkodásai váltottak ki, tulajdonképpen nem teremtettek új helyzetet. Nyílt titok volt eddig is, hogy úgy Németország, mint az ellenkező oldalon álló hatalmak olyan mértékben fegyverkeznek, amennyire ezt a válságteremtette zilált pénzügyi viszonyaik egyáltalán megengedik. Nem mondanak sokat azzal, hogy talán ezeken a korlátokon valamivel túlmenően is, az államháztartás más, főképpen kulturális kiadásainak rovására. Az Egyesült Államok is a közmunkaalapból hasították ki azt a 7 millió dollárt, amelyet a napokban megrendelt 80 bombavető- és 30 harcirepülőgép előállítására igényel.

Hitlernémetország kormányának egész gazdaságpolitikája az imperialista háborút előkészítő fegyverkezés szolgálatába van állítva. Az a 7 milliárd márka, amit 14 hónap alatt „munkaszervezésre” fordítottak, a szó legszorosabb értelmében hadibefektetés. Ez mindenki előtt nyilvánvaló, aki figyelembe veszi, hogy a termelés azon szektorainak erősen feljavult foglalkoztatása mellett, melyek a fegyverkezés céljait szolgálják, vagy szolgálhatják (nehéz-, vegyi-, textil-ipar, útépitkezés stb.), úgy az export, mint a belföldi fogyasztás továbbra is erősen hanyatló irányzatot mutat. Az a csekély javulás, amelyet az általános jellegű válság mélyülésének keretében egyes iparágak Németországon kívül is felmutatnak, nem kevésbé a fegyverkezés fokozódására vezethetők vissza. Az acélipar termelése 1933-ban az Egyesült Államok területén 3,8 millió tonnával emelkedett az előző év termelésével szemben. Ugyanezen idő alatt Németországban 48%-kal, Angliában 30%-kal, Franciaországban 24%-kal, Japánban 23%-kal emelkedett a vas- és acélipar termelése. Hogy ennek a többletnek jelentékeny része hadianyagok előállítására szolgált kitűnik abból, hogy pl. az Egyesült Államok gép-, automobil- és építőipara mindazon iparágakkal együtt, amelyek vasat vagy acélt használnak fel nyersanyagként, de nem szolgálnak kifejezetten fegyverkezési célokat, együttvéve csak mintegy egy millió tonná-